

Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi

Investigation of the Status of Women in Family and Society Through Women's Co-operatives

Araş. Gör. Rumeysa KÜSKÜ

Karabük Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Karabük, Türkiye
rumeysakusku@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9467-5380

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN

Karabük Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Karabük, Türkiye
yaseminbozkurt@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7881-0474

Öz

Bu çalışma kadın kooperatiflerinin kadının toplumda, ailede ve kamu kurumları nezdindeki statüsüne etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kooperatiflerin ürün ve hizmet sağlamak, istihdam oluşturmak gibi ekonomik çıktılarının yanında kadınların statüsünü olan etkisine odaklanmaktadır. Son yıllarda desteklerle sayıları artan kadın kooperatiflerinin sosyal, ekonomik, psikolojik boyutlarıyla ele alınması ve bu desteklerin çıktılarının ölçülmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Karabük ilinde kayıtlı olan 4 kadın kooperatifi ile iletişime geçilmiş ve 8 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemle yürütülen bu araştırma fenomenolojik desen ve içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, kadın kooperatiflerinin kadının ailedeki, toplumdaki ve kamu kurumlarındaki statüsünü genel olarak güçlendirdiği göstermektedir. Özellikle kooperatif çalışması öncesinde bir mesleği veya kurumsal bir işi olmayan kadınlar, kadın kooperatifinde yer aldıktan sonra tüm alanlardaki statülerinin olumlu değişim yaşadığını belirtmektedir. Kooperatifçilik öncesi mevcut bir kariyeri olan kadınlar ise ailede ve toplumdaki statülerin kooperatif sonrası fazla değişiklik göstermediğini, zaten ürettikleri için değer gördüklerini ancak kamu kurumlarındaki saygınlık ve itibarlarının daha da yükseldiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kadınların ailedeki, toplumdaki ve kamu kurumlarındaki statülerinin kadın kooperatifleriyle olumlu olarak değiştiğini ve bu değişimin mevcut bir kariyeri olmayan kadınlar için daha anlamlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Kooperatifleri, Kadının Statüsü, Statü, Toplumsal Statü.

Abstract

This study aims to put forward the impact of women's cooperatives on women's status in society, the family, and in the presence of public institutions. Cooperatives focus on their impact on women's status along with economic outputs such as providing employment, products, and services. It is crucial to tackle with women's cooperatives, which are mounting in number with supports in terms of social, economic, and psychological dimensions, and to measure the outputs of these supports. Accordingly, four women's cooperatives registered in Karabük province have been contacted, and in-depth interviews have been conducted with eight women. This qualitative research was analyzed using phenomenological design, and content analysis. The findings of this study indicate that women's cooperatives have generally strengthened the status of women in the family, society, and public institutions. In particular, women who do not have a profession or an institutional job before joining to a women's cooperative report positive changes in their status to all extents after joining a women's cooperative. Women who also had an existing career before joining to cooperatives have reported that their status in the family, and community has not changed much after involving in cooperatives; they have already been valued for their production, but their prestige, and reputation in public institutions have increased. Consequently, it has been reached consequence that the status of women in the family, society, and public institutions change positively with women's cooperatives, and this change is more significant for women who have not got an existing career.

Keywords: Women, Women's Co-operatives, Status, Status of Women, Social Status.

1. Giriş

Statü kavramı, sosyal yapıları ve bireylerin toplum içindeki konumlarını anlamada önemli bir rol oynar. Statü, bir kişinin bir topluluk içindeki sırasını veya konumunu ifade eder ve zenginlik, eğitim, meslek ve sosyal bağlar gibi çeşitli faktörlerle şekillenir. Sosyolojik tartışmalarda statü, genellikle sınıfla ilişkili olarak, Karl Marx ve Max Weber gibi düşünürlerin bakış açısıyla incelenir. Marx, statüyü ekonomik sınıf ve mülkiyetle yakından ilişkilendirirken, Weber bu kavramı genişleterek yaşam tarzı, eğitim ve sosyal onurun bir kişinin statüsünü tanımlamadaki önemini vurgular.

Modern toplumlarda statü, yalnızca kalıtsal özellikler veya zenginlikle değil, aynı zamanda başarılar ve kişisel çabalarla da belirlenir. Bu değişim, özellikle cinsiyetle ilgili tartışmalarda önemli bir rol oynar; zira kadınların statüsü, tarihsel olarak hem geleneksel roller hem de kamusal hayata katılımlarının evrimi ile şekillenmiştir. Gelenekselden modern toplumlara geçiş, statü ilişkilerinde karmaşık değişimlere yol açmış ve bu durum kadınları önemli ölçüde etkilemiştir. Kadınların değişen statüsü kamusal görünürlük, yasal haklar, aile içi iletişim gibi pek çok alanla ilintilidir. Bu eklektik yapı içindeki statünün negatif yönde seyretmesi, çeşitli eşitsizliklerin doğmasına zemin hazırlar. Kadınların yalnızca cinsiyetlerinden ötürü sahip olamadıkları haklar, statülerinde düşüşe sebep olmakta; yaşanan bu düşüş ise kamusal alanda kadını eşitsizliğin mağdur tarafına itmektedir. Örneğin; kız çocuklarının okutulmaması, okuyan kız çocuklarının ileriki iş yaşamlarında cam tavana maruz kalmaları gibi temel bazı sorunlar doğrudan kadının statüsünü etkilemektedir. Böylece statü düşüklüğü eşitsizlik doğurmakta; ortaya çıkan eşitsizlik statüyü düşürmektedir. Bu döngüsel durumdan çıkılması halinde toplumsal hayatın vazgeçilmez parçası olan kadınlar ancak temel haklara tam erişim sağlayabileceklerdir.

Kadının statüsünde yaşanacak olası bir artış, kadınların sosyokültürel hayata katılımını doğrudan etkileyebilecek en temel unsurlardan biridir. Kadının iş yaşamında, kamu otoriteleri nezdinde ve aile içinde statüsünün artması, sosyal ve psikolojik açıdan destekleyicidir. O halde kadının statüsü müstakil olarak ele alınması gereken önemli bir başlıktır. Mevcut durumu dikkate alan Türkiye Cumhuriyeti, 1990 yılında, Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurmuş, Pekin IV. Dünya Kadın konferansında alınan kararlar paralelinde Üniversitelerde Kadın Sorunlarına İlişkin Araştırma Merkezleri kurmaya başlamıştır (Ereş, 2006, ss. 42-43). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi için yapılan çalışmaları kapsamaktadır; kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti önlemeyi, kadınların toplumsal statüsünü ve insan haklarını güçlendirmeyi, sosyal hizmetleri düzenlemeyi ve ulusal ile uluslararası düzeyde iş birliği yapmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, kadınların sağlık, eğitim, kültür ve sosyal güvenlik gibi alanlarda daha fazla katılımını sağlamak, farkındalık yaratmak ve kadınların karşılaştığı sorunlara çözüm üretmek için politika ve projeler geliştirilmesini içermektedir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilatı, Tarım ve Orman Bakanlığı Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü arasında “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İş Birliği Protokolü” imzalanmıştır. Protokol ile kadın kooperatiflerine yönelik bilinçlendirme çalışmaları, eğitim faaliyetleri, çeşitli finansal destekler ve iş birlikleri hedeflenmiştir. Taraflarca imzalanan protokol, kadının statüsünün kooperatiflerle ilişkisine dair önemli bir örnektir. Zira toplumdaki kadınların rolü, özellikle kooperatifler bağlamında, statüdeki değişiklikleri incelemek için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Kooperatifler, ekonomik ve sosyal hedefleri teşvik eden kolektif girişimler olarak, kadınlara sadece ekonomik bağımsızlık için değil, sosyal katılımın artırılması için de fırsatlar oluşturmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin son yıllarda sayılarının artması bazı çalışmaları beraberinde getirmiştir. Türkiye’de kadın kooperatifleri alanında 29 adet lisansüstü tez bulunmaktadır (Gök ve Öztürk, 2024, s. 60). Lisansüstü tezlerin yanı sıra çeşitli makalelerle de kadın kooperatifleri incelenmiştir. Bununla beraber Şahankaya Adar, Dedeoğlu ve Kurtuluş’un (2023) çalışmaları, kadın kooperatif sayılarındaki hızlı artışa rağmen, kadın kooperatiflerinin kadın istihdamını arttırmada ve kadın güçlenmesini desteklemekte zayıf etkiler yarattığını göstermektedir. Aynı çalışma, uzun vadede kadın kooperatiflerinin toplumsal yaşamda ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasında veya azaltılmasında önemli bir güçlenme aracı olduğu belirtmektedir. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadının güçlenmesi üzerine etkisi incelendiğinde pozitif bir etki ortaya çıkmaktadır. Ancak

ekonomik güçlenme etkisi olumlu ama nispeten zayıf bir güçlenme etkisi sunmaktadır (Şahankaya Adar, Dedeoğlu, 2023). Kooperatifleşmenin temel amaçları kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik bakımdan güçlenmesine katkı sağlamaktır (Kurtege Sefer, 2024: 117). Kooperatiflerin bir işletme olarak, sadece ekonomik bir kurum olarak incelenmesinin ötesinde bu çalışma kadınların sosyal ve psikolojik güçlenmesine katkısı olup olmadığını değerlendirmeyi hedeflemiştir. Komşuluk ve akraba ilişkileri gibi birebir sosyal ilişkilerin zayıfladığı modern hayat içinde sosyalleşme mekânı olarak kooperatiflerin incelenmesi anlamlıdır. Sosyalleşmenin getirdiği, çevre, eğitim, ilişkiler ağı, yeni bilgi ve beceriler edinme gibi kazanımlar kadının statüsünü güçlendirecek faktörler olmaktadır.

Kadının statüsü üzerine yapılan çalışmalardan bir kısmı kadının eğitimi ve statüsü arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Kadının eğitimini yaygınlaştırması, aile içi konumlarının iyileşmesine, çalışma hayatına nitelikli girmesine ve siyasal katılımlarına olumlu yönde etkilemektedir (Ereş, 2006:40).

Bu makale, kadınların kooperatiflere katılımının sosyal ve ailevi statüleri üzerindeki etkisini, Türkiye'nin Karabük ilinden örneklerle incelemektedir. Bu kooperatiflerdeki kadınların deneyimlerini ele alarak, bu tür bir katılımın aileleri ve daha geniş topluluk içindeki statülerini nasıl etkilediğini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

2. Statü

Statü kavramı, Latince “standing” kökünden gelmektedir ve en yalın haliyle kişinin toplumda işgal ettiği mevkiye işaret eder (Turner, 2000, s. 13). Statü, kişinin toplumdaki pozisyonuyla ilgili olduğundan ve kişilerin pozisyonlarının toplumdaki eşitsizliklerle doğrudan alakalı olmasından kaynaklı kavrama dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bununla beraber konuyla ilgili en kapsamlı müstakil eserlerden biri olan ve Bryan S. Turner'e ait Statü'de ana tartışma Karl Marx ve Max Weber üzerinden yapılmaktadır. Zira statü, sıklıkla sınıf kavramı ile ilişkilendirilmektedir ve sınıf ise Marksist düşüncede mülkiyet sahipliği üzerinden ekonomi temelli bir anlam kazanır. Ancak Talcott Parsons'a göre günümüzde mülk sahipliğine atfedilen statü, oldukça çeşitlenmiş bir mesleki yapı lehine büyük ölçüde bozulmuştur ve özellikle eğitimin etkisiyle birlikte artık mesleki dünyadaki konum ve doğuştan gelen statü arasında Marksist analizin varsaydığından çok daha gevşek bir bağ bulunmaktadır (Talcott, 1970, s. 18). Parsons'un da işaret ettiği üzere statü kavramının içeriği, yalnızca ekonomi temelli bir düşünceyle açıklanamayacak kadar geniştir. Bu bağlamda Weber'in statüye dair ortaya attığı düşünceler önem kazanır. Zira statü'yü belirleyen pek çok ölçüt bulunur. Weber'e göre “‘Statü’ (standische Lage) pozitif ve negatif ayrıcalıklar açısından sosyal itibar üzerinde etkili bir hak iddiası anlamına gelecektir” ve bu genellikle şunlara dayanır: yaşam tarzı, formel eğitim, ampirik eğitim, rasyonel öğretim ve uygun davranış formları, kalıtsal ya da mesleki saygınlık, meşru evlilik, ortakçılık, ayrıcalıklı kazanç türlerinin tekeli sahipliği ya da belli kazanç türlerinden uzak durma ve geleneklerdir (Weber, 2012, s. 427). Bu bağlamda Weber'e göre:

Statü ayrı ya da belirsiz bir türün sınıf konumuna dayanabilir. Yine de sadece bunun tarafından belirlenmez: Para ve girişimcilik konumu kendi başarılarına statü yeterlilikleri değildir; yine de bunlara yol açabilirler; mülkün olmaması tek başına, bir statü engeli değildir; yine de onun nedeni olabilir. Aksine, statü, bir sınıf konumunu tamamen belirlemese de, onunla aynı olmadan etkileyebilir. Bir subayın, memurun ya da öğrencinin sınıf konumu servetlerine göre büyük ölçüde değişir; ancak farklı bir statüye yol açmaz, çünkü yetiştirme tarzı ve eğitim ortak bir yaşam tarzı yaratır. (Weber, 2012, s. 427).

Statüyü belirleyen unsurlar dikkate alındığında iki farklı statü ile karşılaşmaktadır: Bunlar; kişilerin doğum yoluyla sahip oldukları ve üzerlerinde kendilerinin bireysel çabasının etkili olmadığı statü (aile, soy, cinsiyet vb.) ile daha sonraları çabalarıyla kazandıkları (meslek, kariyer, finansal başarı vb.) statülerdir. Kişilerin doğuştan gelen “verilmiş” statüleri geleneksel toplumlarda daha belirleyici olmasına karşın, “bazı değer ve normların eşitliğe, özellikle yurttaşların fırsat eşitliğine bağlı olmasından kaynaklandığı” çağdaş endüstriyel toplumlarda “kazanılmış statü” daha büyük etkiye sahiptir (Turner, 2000, s. 14). Modern toplum kazanılmış statülerin etkin olduğu toplumdur.

Statü, sahip olduğu anlam ve türleri bakımından sıklıkla rol kavramı ile karıştırılmaktadır. Ancak sosyal rol ile kastedilen kişilerin sahip oldukları statüler içerisinde kendilerinden beklenene uygun davranmalarıdır. Bu bakımdan rol, bizlere kişilerin toplum içinde “ne yaptıklarını” anlatır (Fichter, 2019, s. 112). Örneğin; meslek sahibi olmak, daha özelden öğretmen olmak toplum içinde bir statü göstergesi olabilir. Ancak öğretmenden beklenen şekilde davranmak role ilişkin bir ölçüttür. Rol, statünün bir parçası olarak işlev görür.

Statüyle ilişkili bir diğer kavram ise toplumsal tabakalaşmadır. Kişiler, toplumdaki pozisyonlarına benzerlik gösteren diğer bireylerle bir araya gelerek toplumsal tabakalaşmayı meydana getirirler. Bu bağlamda Gordon Marshall statünün daha güçlü olan anlamı için; “statü grupları ya da katmanlarının hukuksal, siyasi ve kültürel ölçütlerle derecelendirilip düzenlendiği bir toplumsal tabakalaşma biçimini anlatır.” ifadelerini kullanmaktadır (Marshall, 1999, s. 697). Sosyal tabakalaşmada da statü gibi çeşitli unsurlar belirleyicidir. Varlık ya da mülk sahibi olmak tabakalaşmada etkin unsurlardan olsa da yine tek başına yeterli değildir. Burada toplumsal cinsiyet, yaş, dinsel bağ veya askeri rütbe gibi diğer nitelikler de etkindir. Mevcut etkenler bir araya gelerek toplumdaki tabakaları oluşturur. Toplumsal tabaka “insan toplulukları içindeki gruplar ve bireyler arasında var olan eşitsizlikleri açıklamak amacıyla” kullanılır (Giddens, 2012, s. 340). Konumuz bağlamında toplumsal tabakalaşma, kadınların toplumsal statüleri açısından önemlidir. Kadınların tarih boyunca yaşamış oldukları eşitsizlikler toplumsal tabakalaşma üzerinden okunabilir. Ancak kadınların yalnızca cinsiyetleri, tabakalaşmada etken tek unsur değildir. Mevcut finansal durumları, aile bağları, aldıkları eğitim gibi statülerini etkileyen pek çok etmen eşitsizliklerin doğru okunmasında önemlidir. Bu bağlamda kadınların bir kooperatif içerisinde yer almalarının, yaşadıkları statü dönüşümleri üzerinden okunması, yaşanan dönüşümün eşitsizlikler nezdinde ne yönde bir gelişim seyrettiğini anlamak adına da önem taşımaktadır.

Mevcut görüşler dikkate alındığında statü, pek çok unsurun etkili olduğu ve toplumla bireyin karşılıklı etkileşiminden doğan bir toplumsal pozisyonu ifade eder. Kişilerin sahip olduğu meslek, edindiği finansal birikim, ailesel durumu, dini, biyolojik unsurları, doğuştan sahip oldukları ve sonradan edindikleri kazanımlar statüde belirleyicidir. Örneğin; bir kadının cinsiyeti, ırkı ve soyu, sahip olduğu aile, nerede doğduğu gibi pek çok unsur doğuştan sahip olduğu statüyü gösterir. Ancak yaşamının ileriki safhasında alacağı eğitim, sahip olacağı meslek, ortaya koyduğu finansal başarı, yapmış olduğu evlilik ve yapacağı/yapmayacağı çocuklar gibi diğer birçok etmen de sonradan edindiği statüler olacaktır. Kadının statüsü tüm bunların birleşiminden doğan ortak bir anlamı ifade eder. Konumuz bağlamında ele alındığında, kadınların bir kooperatife girerek yaşamlarında (varsa) gerçekleşecek değişimler kadının statüsü ile doğrudan alakalıdır. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin kadının statüsünde nasıl bir rol oynadığı sorusu önem kazanmaktadır.

2.1. Kadının Toplumdaki ve Ailedeki Statüsü

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte toplumsal yapılarda büyük değişimler meydana gelmiştir. Temel

geçim kaynaklarının değişmesi, yaşam alanlarının değişmesi ile sonuçlanmış ve modern kent hayatı ortaya çıkmıştır. Modern devlet yapısıyla birlikte kamusal alan ve özel alan ayrımı belirginleşmiştir. Dahası eğitim sistemleri gelişmiş ve toplumsallaşma süreçleri geleneksel döneme nazaran farklılık göstermeye başlamıştır. Tüm bu dönüşüm süreci girift bir modern yaşamı ortaya çıkarmıştır. Böylece modern yaşamda statü ilişkileri de daha karmaşık bir hal almıştır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere artık statüyü belirleyen pek çok unsur bulunmaktadır. Tüm bu süreçlerden kadın-erkek ilişkileri de doğal olarak etkilenmiştir. Ortaya çıkan yeni toplum biçiminde yeni rollerin neye göre olacağı sorunu gündeme gelmiştir. Kadının geçmişten devraldığı çeşitli cinsiyet temelli yaklaşımlar da göz önüne alındığında toplumda kadının rolü ve statüsü bahsi daha sık tartışılmıştır.

Toplumsal statüler dikkate alındığında kadınlar, verilmiş statülerinden cinsiyetleri gereği toplumsal eşitsizliklerin bir tarafı olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Zaman içinde eşitsizliklerin giderilmesi adına önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren örgütlenerek hareket eden kadınlar, toplumsal statülerini yükseltmek ve eşit haklar elde edebilmek adına mücadele vermişlerdir. Kadınlar bu mücadelelerinin neticesinde eğimden ekonomiye, ev yaşamlarından kamusal alana pek çok kazanım elde etmişse de günümüzde hala bu kazanımların ne ölçüde yeterli olduğu tartışmalıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar Tanzimat’tan itibaren eşit haklar talebi için mücadele etmiştir. Bu süreçler içinde Türk kadınları eğitimde, yayıncılık faaliyetlerinde, sosyal kurumlarda ve hatta siyasi kurumlarda aktif rol almışlardır. Tüm bu gelişmeler Türk kadının toplumsal statüsü adına bir ilerlemeyi göstermişse de günümüzde hala Türk akademisi Türkiye’deki kadınların eşitlik mücadelesindeki başarılarını tartışmaya devam etmektedir. Kadının toplumdaki statüsü bu eşitsizlik tartışmalarının başat unsurudur.

Türk kadının toplumsal statüsü, Osmanlı aydınlarının da gündeme yer almıştır (Bora, 2017, s. 741). Dönemin reformcu aydınları tarafından Türk kadının statüsü, Osmanlı toplumu yapısına işaret eden önemli bir gösterge olarak kabul edilmiştir (Aykut, 2020, s. 57). 20. yüzyılın aktif ideolojileri (Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık), “ideal Türk kadını” imajını yaratmaya çalışmışlardır. Dönemin fikir öncüleri Osmanlı’nın içinde bulunduğu durumdan kurtulmasının en önemli yollarından biri olarak Türk kadını imajının değişmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Bora, 2017, s. 744). Toprak, “asri” ve “hür” Türk kadını kimliğinin Batılılaşma tecrübesinin önemli bir ayağı olduğunu, Türk kadınının modernleşme politikalarında itici güç olarak seferber edildiğini ifade etmektedir (Toprak, 2019, s. 41). Türk kadınının toplumsal statüsünün, toplumun tamamının ahvalini gösteren bir işaret olarak algılanması

uzunca yıllar devam etmiştir. Bugün hala modernleşme tecrübesini kadın üzerinden okuyan ve anlamlandıranlar olduğu gibi İslami yeniden uyanış projelerinin ana karakterinin kadın olduğunu düşünenler de vardır. Kadınlar bu kısaçlar arasından sıyrılarak kendi seslerini bulmak adına önemli mücadeleler vermektedir. Bu minvalde çeşitli sivil toplum örgütlerinden kooperatiflere kadar geniş bir alanda faaliyet yürütmektedirler. Yürütülen bu faaliyetlerin kadının statüsü üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu meselesi bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Türk kadınının aile içindeki statüsü ise annelik ve eşlik üzerinden idealize edilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren kadının annelik üzerinden kutsanması neredeyse hâkim bir dil olmuştur. Berktaş, dönemin önemli yazarlarından Peyami Safa'nın Türk kadını üzerine görüşlerini aktarırken; iyi bir kadının evvela iyi bir eş ve iyi bir anne olması gerektiğini söylediğini ifade eder (Berktaş, 2010, s. 82). Özellikle 1980'li yıllarda *Kadın ve Aile* ve *Bizim Aile* gibi dergilerin yayımlanmaya başlaması kadının statüsünün aile üzerinden okunduğunun bir göstergesi niteliğindedir. Bu dergilerde kadınsal sorunlar, aile içi meseleler, annelik, çocuk bakımı ve kadının eğitimi gibi çeşitli meseleler ele alınmıştır. Bugün hala kadının aile içindeki statüsünün belirlenmesinde iyi bir eş olması ve annelik vazifesini iyi bir şekilde yürütmesi önemli etkenlerdir. Ancak çalışma hayatına katılan ya da kamusal alanda daha fazla yer alan -sözelimi bir kooperatif içinde yer alan- kadınların annelik ve eşlik rolleri bağlamı da dikkate alındığında aile içi statülerinin ne ölçüde dönüşüme uğradığı bahsi önemlidir.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadının Statüsü

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'ler), politik alanın dışında kalan, merkezi otorite ve hiyerarşik bir yapıya sahip olmayan toplumsal ilişkiler ağıdır (Karayel Bilbil ve Polat, 2021, s. 338). STK'ler sağladıkları esnek çalışma alanı ile toplumsal alanın kültürel, ekonomik, hukuki vb. açılardan gelişimine katkı sağlar. Gönüllü ve rızaya dayalı bir yapısı olan STK'lerin devletle toplum arasında bir alan yaratma misyonu da bulunmaktadır. Bu noktada sivil örgütler hem mevcut politik düzeni sınırlayabilir hem de meşrulaştırıcı bir etki gösterebilir. STK'ler belirli bir fikri temelde hareket ederek mevcut ideolojinin savunuculuğunu yapabilir. Bu bağlamda kadın hakları, kadın statüsü, toplumsal cinsiyet gibi konuları temel alan ve çalışmalar yapan birçok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Türkiye'de de bu alanlarda çalışmalar yürüten STK'ler bulunmaktadır. Sözelimi KA-DER, Mor Çatı, AMARGİ, KADEM gibi birçok oluşum kadınların kamusal alanda görünür olmaları ve haklarına erişmeleri adına çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'de kadına yönelik çalışan sivil toplum

kuruluşları son yıllarda niteliksel ve niceliksel anlamda ilerleme katetmektedir.

Sivil toplum örgütleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda önemli aktörlerdir. Bu örgütler, kadınların haklarını savunmakta, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmakta ve kadına yönelik şiddet gibi kadınların mağduriyet durumlarında da destek sağlamaktadır. Ayrıca, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için mikro finans, mesleki eğitim ve girişimcilik programları gibi projeler yürütmektedirler. STK'ler, kadınların politik hayata katılımını teşvik etmekte ve liderlik pozisyonlarına gelmelerini desteklemektedir.

Kadınların gelişimini ekonomiden politikaya, mikro düzeyden makro düzeye destekleyen kadına yönelik sivil toplum kuruluşları kadınların statüsünde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu kuruluşlar kadınların haklar elde etmesini destekleyerek onlara alan açacak politikaları baskılamamanın yanı sıra alt mercilerden yönetime kadar kuruluşun büyük çoğunluğunda kadınlara yer vermesi ile de kadınlara farklı imkânlar sağlamaktadırlar. Böylece STK'ler kadınların kamusal alanda faaliyet gösterebilmelerine olanak sağlamaktadırlar. Statünün kapsamlı tanımı düşünüldüğünde, kadınların sosyokültürel alanda etkinlik göstermesinin onların statülerinde artış sağladığı iddia edilebilir.

STK'lerin kadın hakları konusunda karşılaştığı zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Finansman yetersizliği, politik baskılar, toplumsal normlar ve geleneksel değerler, STK'lerin çalışmalarını sınırlayan başlıca faktörlerdir. Ayrıca, bazı durumlarda, STK'lerin projelerinin sürdürülebilirliği de tartışma konusu olabilmektedir. Kadınların toplumsal statüsünün kalıcı bir şekilde değişmesi, uzun vadeli stratejiler ve sürekli destek gerektirmektedir.

Sivil Toplum Örgütlerinin çok çeşitli çalışma alanlarından biri de kooperatiflerdir. Bu yapılar bir girişim modeli ya da finansal kuruluşlar gibi gözüke de sosyokültürel alanda yaptıkları çalışmalar ile sivil toplum örgütlerinin çalışma ağına benzerlik göstermektedir. Özellikle kadın kooperatifleri kadınlara çalışma olanağı sağlaması, farklı iş alanlarında öğretici pozisyonda yer vermesi ve çeşitli faaliyetler ile kadınlara sosyal imkanlar sunması ile kadınların statüsel dönüşümünde önemli bir yere sahiptir.

2.3. Kadın Kooperatifleri

“Kooperatifler insanların bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlarına demokratik karar verme yoluyla ulaşmalarını sağlayan bir girişim modelidir” (Emiroğlu, 2019).

Kooperatiflerde amaç, “ortakların ekonomik menfaatlerini,

meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma suretiyle sağlayıp korumak" tır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2024). Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'de kadın kooperatifçiliği 2000'li yıllarla beraber ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı günden bu yana kooperatifler kadınların finansal birliktelikler kurmasının yanı sıra sosyal faaliyetlerden eğitimlere çok çeşitli faaliyetlerde bulunmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda kooperatifler girişim modeli olsalar da sosyal yönü kuvvetli yapılanmalardır.

Kooperatifte yer alan kadınların yalnızca ekonomik kazanç elde etmediği, aynı zamanda kamusal alanda çeşitli faaliyetlerle varlık kazandıkları düşünülebilir. Aynı zamanda bu kadınlar bir araya gelerek yarattıkları sosyal alan içinde de gelişim göstermektedirler. Ancak ortaya çıkan bu durumun onların statülerini etkileyip etkilemediği meselesi önemlidir. Zira kooperatiflerin kadınların statü dönüşümlerindeki etkisi tam olarak anlaşılmış değildir. Bu makalede Karabük örneğinde kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal ve aile içi statülerine etkisi incelenecektir.

3. Metodoloji

Bu çalışma kadın kooperatiflerinde yer alan kadınların ailedeki, toplumdaki ve kamu otoriteleri nezdindeki statü değişimini ele almaktadır. Kadınların kooperatif çalışmalarında bulunmadan önceki ve sonraki statülerinin değişip değişmediğini, değiştiyse bu etkinin yönünü anlamaya çalışmaktadır. Bu amaçla nitel araştırmada sıklıkla kullanılan amaçlı örneklem tercih edilerek Karabük ilinde kayıtlı olan 4 kadın kooperatifine irtibata geçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmakta ve derinlemesine çalışılmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118). Kooperatifte farklı pozisyonlarda yer alan kadınların, görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplardan yola çıkarak, kooperatifçiliğin kadının ailede, toplumda ve kamu otoriteleri nezdindeki statülerinde değişime sebep olup olmadığının anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu bireylerin deneyimlerini kadın kooperatifleri ve statü olguları üzerinden incelemek için araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmışlıklarının ortak anlamını tanımlamaktadır. Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir (Creswell, 2016: 77). Bize tamamen yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları algılamayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji

uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Kadın kooperatiflerinde çalışmanın kadınların statüsündeki etkisini kadınların yaşanmışlıkları üzerinden anlama amacını taşıyan bu çalışma için fenomenolojik yaklaşım uygun bulunmuştur.

Çalışmada örneklem olarak Karabük ilindeki dört kadın kooperatifinden ikişer görüşmeci olmak üzere sekiz kadın hedeflenmiştir. İrtibata geçilen dört kadın kooperatifinden üç kadın kooperatifi geri bildirimde bulunmuştur. Bu üç kadın kooperatifinden yönetici veya çalışan olarak bulunan toplam 8 kadın ile mülakat tekniği ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda doygunluğa ulaşmak için gereken uygun örneklem büyüklüğü çalışmaya özgü ve birkaç faktöre bağlı olabilmektedir. Bununla birlikte doygunluğa yönelik çeşitli yaklaşımlar kullanan testler, örneklem büyüklüğünün 5 ile 24 görüşme arasında değiştiğini göstermektedir (Hennink ve Kaiser, 2022; Creswell, 2013; Sarfo, Debrah, vd. 2021).

Araştırmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde örneklem seçilmiş, kişiler tespit edilmiş, önsel oluşturulmuş görüşme formundaki soruları kadınların mülakat yöntemi ile cevaplaması sağlanmış, elde edilen veriler kayda geçilmiştir. Bir çalışmada veri toplama döngüsünde kişilerin belirlenmesi, erişimin sağlanması, amaçlı örnekleme, veri toplama, verilerin kaydı, alan sorunların çözümü ve verilerin saklanması veri toplama faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır (Creswell, 2013: 146).

Verilerin analizi içerik analizi aracılığıyla yürütülmüştür. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması nitel araştırmalarda verilerin içerik analiz aşamalarını oluşturur (Yıldırım, Şimşek, 2016: 243). Görüşme yöntemiyle elde edilen veriler yazıya aktarılmış ve kod listesi oluşturulmuştur. Analiz sonrası ortaya çıkan tablodaki veriler yorumlanmış ve literatürdeki ilgili çalışmalar çerçevesinde tartışılmıştır. Nicel araştırmanın aksine nitel araştırmada veri temelli yorumlar ve anlam kazandırılmış sonuçlar önem kazanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 362).

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bulgularında öncelikle sekiz görüşmeciye ait demografik bilgiler yer almaktadır. Ardından görüşmede yöneltilen sorular ve verilen cevaplardan kodlamalar oluşturularak tablo halinde sunulmaktadır. Elde edilen veriler kodlamalar üzerinden betimsel olarak yorumlanmakta ve içerik analiziyle tartışılmaktadır.

Örneklem Kümesi:**Tablo I: Araştırma Örneklemindeki Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı**

	Değişken	Dağılım
Yaş	50-60	6
	49	1
	18	1
Cinsiyet	Kadın	8
Medeni Durumu	Evli	5
	Bekar	3
Eğitim Durumu	Lisans	3
	Lise	3
	Ortaokul	2
Çocuk Sayısı	0	2
	1	1
	2	4
	5	1
Aylık Gelir	0	2
	0-10.000	3
	10.000-30.000	2
	30.000-50.000	1
Mesleki Deneyim	Laborant	1
	Ev hanımı	2
	Öğrenci	1
	Hemşire	1
	Esnaf	1
	İşçi	1
	Öğretmen	1

Tablo II: Arařtırmadan Elde Edilen Bulgular

Görüş- meci	Kooperatifçiliğe başlama gerekçesi	Kooperatifçiliği tercih gerekçesi	Beklentinin gerçekleşme durumu	Toplumsal statüde değişim	Kamu otoriteleri nezdinde statü değişimi	Aile içinde statü değişimi	Kooperatif- çilikten memnuniyet
G1	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil (dışsal/öneri)	Gerçekleşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G2	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı değil (dışsal/öneri)	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Olumlu değişim oldu	Değişim olmadı	Memnun
G3	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı (içsel)	Gerçekleşmemiş	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Memnun değil
G4	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil	Kısmen gerçek- leşmiş (statü olarak, maddi olarak değil)	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun
G5	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı (içsel)	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Olumlu değişim oldu	Değişim olmadı	Memnun
G6	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil	Gerçekleşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G7	İçe dönük	Maksatlı değil	Kısmen gerçek- leşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G8	-İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)

4.1. Kooperatifçiliğe Başlama Gerekçesi

Genel olarak bakıldığında mülakatlara katılanların koö-
peratifçiliğe manevi tatmin amacıyla katıldıkları anlaşılma-
ktadır. Bu bulgu, STK'lara katılma motivasyonu bakımından
bakıldığında rasyonel görünmektedir. Ancak bazı görüşme-
ciler (Örn: G1 ve G6) manevi tatmin arayışı yanında maddi
beklentilere binaen de kooperatifçiliğe yöneldiğini ifade et-
miştir. Bu anlamda aşağıda verilen ifadeleri ilgi çekicidir:

“Ben kendi hayatımı sorguladığımda başkaları için ne yap-
tım diye [bakıyorum]. Bizim hayatımızda önemli olan şey
kendimiz için yaptıklarımızdan çok başkaları için yaptık-
larımız. Bizim kooperatifimiz ticari amaçlı olsa da bir yönü
de sosyal amaçlı.” “Tabii bir işe de ihtiyacım vardı. Çok uzun
yıllar önce çalıştım. Arkasından işte sigortalılık sürem vardı.
Onu bir doldurmam tamamlamam gerekiyordu.”

Bu ifadelerden anlaşılabilceği üzere kadınların kooperatifçi-
liğe başlama gerekçelerinin temelinde maddi ve manevi tamam-
lanma arayışıdır. Bu bulgular doğrudan kadının statüsünü
karşılıyor ve tanımlıyor veyahut da onunla doğrudan ilişki
kuruyor gibi görünmeyebilir. Ancak dikkat edilirse dolaylı da
olsa kadının statüsüne temas eden bir yönü vardır. Şöyle ki,
neticede başkalarına yardımcı olma arayışı insanın dünya-
daki anlam arayışına da denk gelmektedir. Başkalarına yar-
dımçı olanların, bireysel manevi tatminleri bir yana, toplum
içerisinde kulaktan kulağa “başkalarına yardımcı olan in-
san” olarak etiketlenenlerini, nihayet statüsel olarak bir
farklılaşma yaşayacaklarını ileri sürmek olasıdır. Bununla
birlikte maddi anlamda belirli bir güce sahip olunmasının
da benzeri bir etki üreteceğini söylemek yanlış olmayacaktır.
Dolayısıyla kooperatifçiliğe katılımı birlikte kadınların
doğrudan statü olarak yükselme arayışları yok ise de yan

bir çıktı olarak buna eriştiklerini ifade etmek mümkündür.

4.2. Tercih Gerekçesi

Görüşmecilerin kooperatifçiliği tercih etme nedenleri genel olarak maksatsız/bilinçli olmayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kooperatif çalışmalarında yer almaları birinin teklifi, tavsiyesi veya önerisi ile olmuştur. Tam bilinçli denilemeyecek bir tercihle kooperatifçiliğe başlamışlardır.

Çalışmaya katılan kadınlardan 2'sinin cevabından bilinçli ve maksatlı bir tercih ile kooperatifçiliğe başladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kadının statüsündeki değişim genel olarak kadının maksatlı bir arayışı olmaksızın başlamıştır. Buradan kadınların toplumda ve ailede statüsünü artırmak için böyle bir çalışma yoluna doğrudan katılmayı düşünmediğini söylemek mümkündür. Çalışmaya katılanların büyük bir kısmı statü arayışında olmaksızın böyle bir faaliyet içinde yer almıştır. Maksatlı olarak kooperatifçiliğe başlayanların kurucu kişiler olması ve gerekçelerinin dışa dönük yani başkalarına yarar amaçlı olması dikkat çekicidir. "Sivil toplum kurumlarında yer aldım, esnafılık yaptım. Ben olaya (kadınların ihtiyaçlarına) çok hâkim olduğum için kooperatifi açtım, sebepim kadınlara faydalı olmaktı" ifadesi maksatlı tercihte bulunan görüşmeciye aittir. Burada bir ihtiyacı görüp belli bir amaç doğrultusunda kooperatifçiliğe başlaması, yönetici ve kurucu pozisyonundaki kadınların statü arayışını da ortaya koymaktadır. Mevcut rolünde önüne gelen ihtiyaca cevap veren biri olmak, bir sorunu çözmek, eksikliği gidermek toplum nezdinde itibar sağlamaktadır. İyi bir işe öncül olmanın saygınlık getirdiği muhakkaktır. Görüşmeci ifadesinde yer alan "bana hiçbir şey kazandırmadı ama ben çok şeyler kazandım" cümlesi kooperatifçiliğin maddi kazanımdan çok güven ve statüsel kazanımlarını ön plana çıkartmıştır. Görüşmeci beyanlarından maksatsız olarak bu işe giren kadınların, maksatlı olarak bu işe başlayanların daveti üzerine yer aldıkları anlaşılmaktadır. Genelde maksatsız başlayan kadınların o kooperatifin amacına yönelik bir yeteneği, çalışma alanı, ilgisi bulunması onun davet edilmesine sebep oluşturmuş ve beraberinde statü kazanmasını da sağlamıştır.

4.3. Beklentinin Gerçekleşme Durumu

Kadın kooperatiflerinden beklentilerinin gerçekleşmesi sorusuna verilen cevaplara bakıldığında karşımıza yoğun bir şekilde beklentinin karşılanmış olması çıkmaktadır. Bu temada dikkat çeken nokta, yani başkalarına yarar sağlama gibi manevi tatmin amacıyla girenlerin beklentilerinin büyük oranda gerçekleşmiş olmasıdır. Maddi bir amaçla kooperatifçiliğe başlayanların beklentilerinin ya gerçekleşmediği

ya da kısmen gerçekleştiğini görüyoruz. Statüyü yalnızca ekonomik bir bağlamda ele almış olsaydık buradan elde edeceğimiz çıktı ile kooperatiflerin statüsel bir beklentiyi karşılamadığı söylenebilirdi. Ancak bir bütün olarak statünün sosyokültürel olanla ilişkisini de ele aldığımızda, kadınların sosyokültürel bağlamda statüsel beklentisinin karşılandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Beklentisinin yarı yarıya karşılandığını söyleyen görüşmecinin şu cevabı daha net bir veri sunmaktadır: "Belki başka yerde çalışmış olsam daha iyi para kazanırdım ama kadın kooperatifindeki ayrıcalık olmazdı. Bizi davet ettiler, farklı şehirlerdeki fuarlara gittik. Biraz da devletin desteği olduğundan hoş geliyor insana. Bunlar evde otururken hayal edemediğim şeyler aslında". Görüşmecinin bu ifadeleri maddi beklentisinin yeteri kadar karşılanmadığını ancak statü olarak beklentisini fazlasıyla karşılandığını ortaya koymaktadır. Beklentisinin karşılandığını belirten görüşmecilerden biri de "Bu işe başlarken kooperatifçiliğin sosyal yönünü hiç atlamadan imkanları kısıtlı kadınları ön planda tutmaya çalıştık. Bana motivasyon sağlayan para kazancı değildi. Kendi işim de vardı. Benim motivasyonum evlere iş verebiliyor musunuz diyen, bazen eşinden dert yanan, bazen kayınvalidesinden dert yanan, bazen çevresinden dert yanan kadınlara bir kapı aralamaktı. Burada da beklentimizin karşılığını aldık"

Genel olarak kooperatiflerin kazancı piyasadaki diğer işlere göre az olması beyanıyla karşılaşıyoruz. Buna rağmen statü olarak tatmin ediyor, bir üretim içinde yer almanın ve bir işe yarıyor olmanın beklentisini karşılıyor. Katılımcıların, maddi beklentilerinin tümüyle karşılanmadığı halde kooperatifçiliğe devam ediyor ve devam etmek istiyor oluşu da statüsel olarak getirisinin yüksek, sosyal olarak tatmin ediyor olduğunu göstermektedir. Bu bulgudan elde edilen kadın kooperatiflerinin ekonomik beklentiyi karşılamada yetersiz kalması mevcut çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin kadının güçlenmesi ve istihdamını artırmasına yönelik etkisi de zayıf bulunmuştur (Şahankaya Adar, Dedeoğlu, Kurtuluş, 2023). Bu çalışmalardan hareketle kooperatiflere olan katılım motivasyonunun sosyal beklenti ağırlıklı devam edeceğini söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

4.4. Toplumsal Statüde Değişim

Araştırmaya katılan kooperatif çalışanı kadınların, toplumsal statüsündeki değişimlerine bakıldığında katılımcıların yarısı olumlu değişim olduğunu yarısı da bir değişim olmadığını beyan etmiştir. Kooperatifte çalışmaya başladıktan sonra kadınların toplumsal statüsünde olumsuz bir değişim

olmadığı açıktır. Toplumsal statülerinde herhangi bir değişim olmadığını ifade edenlerin demografik göstergelerine bakıldığında (Örn. G2, G3, G5, G8) kooperatifçilik öncesinde veya eşzamanlı olarak başka işte çalıştıklarını görmekteyiz. “Ben zaten esnafım, bir çevrem ve bilinirliğim var”, “ben tanınır bir eğitimciyim, kooperatifçi olmanın benim için toplumsal statüsü kazanımı olmamıştır ancak kooperatifimizde çalışan birçok kadın evlerinden ilk kez bir iş için çıktılar. Onlar için güzel değişimler oldu” şeklindeki ifadeler kooperatifçilikle bir meslek ve iş kazanımı olanların toplumsal statüsünün arttığını göstermektedir. Bu noktada Weber’in statüye yüklediği anlam ve dayanaklar doğrulanmaktadır. Kuramsal kısımda belirtildiği üzere Weber’e göre statü, sosyal itibarı sağlayacak hak iddiaları anlamına gelmekteydi. Formel veya ampirik eğitim, mesleki saygınlık, meşru evlilik statü sağlayan unsurlardan bir kısmıydı. Bu çalışma da meslek sahibi olan, belli eğitim düzeyinde bir saygınlığa sahip olan, herhangi bir üretim içinde yer alan kadınların kooperatifçilik sonrası ekstra bir statü artışı olmadığı anlaşılmaktadır.

Görüşmecilerden, toplumdaki statüsü olumlu etkilenenler (G1, G4, G6, G7), öncesinde bazı mesleki deneyimleri olmuş olsa da herhangi bir sosyal veya ekonomik üretim içinde yer almayan katılımcılardır. Dolayısıyla bir üretim faaliyeti içinde yer almanın toplum nezdindeki statüyü olumlu etkilediği anlaşılmaktadır. Bu değişim kooperatif çalışmalarında yer almalarıyla doğrudan ilişkili olmuştur.

Toplumsal statülerindeki olumlu değişime dikkat çeken katılımcıların, “bir yere gittiğin zaman duyulmuş oluyorsun, güzel işler çıkartıyorsun, farklı gözle bakılıyor”, “ev hanımlarından iş kadınına dönüştük, etrafta daha bir saygınlık oluştu” ifadeleri toplumun kişilerin itibarına yüklediği anlam bakımından dikkat çekicidir. Bu beyanlardan kadınların kazanç elde etmelerini sağlayan bir üretim içinde yer almalarından dolayı statü kazanımlarının olduğunu anlıyoruz. Bununla birlikte kurumsal bir yapı altında yer almaları, kooperatifi temsilen toplumda rol almaları da statü artışını sağlayan diğer etken olarak karşımıza çıkıyor.

4.5. Kamu Otoriteleri Nezdinde Statü Değişimi

Genel olarak kooperatifçiliğin kamu otoriteleri nezdinde bir statü artışı sağladığını görmekteyiz. Katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu bir değişim yaşadığını ifade etmektedir. “30 Ağustos Zafer Bayramı’nda valilik bize organizasyon yaptırdı. Kooperatifte çalıştığım için, ortak olduğum için sana farklı davranıyorlar”, gibi birçok bulgudan kadın kooperatifinde bulunan kadınların kamusal programlarda temsil edildiği anlaşılıyor. Başka bir görüşmecinin ifadesi

de şöyle; “kooperatifçilik dediğin zaman, hele bir de kadın kooperatifçiliği dediğin zaman devletin kurumlarında sahiplenme oluyor. Tek başına ticaretle uğraşmaktansa kadın kooperatifinde olmak çok daha fazla kapı açıyor kamu kurumlarında”. Bu beyanat ile devletin kadın kooperatiflerini destekleme politikasının kooperatifler nezdinde de hissedildiğini anlıyoruz. Devletin ve kamu kurumlarının desteğini, ilgisini tüm çalışmalarında gören kadınlar için bu statü kazanımı bir özgüven oluşturmaktadır.

Bulgular arasında diğer bir ilgi çekici nokta ise, kooperatifçilik sonrası olumlu statü değişiminin en fazla kamu otoritelerinde nezdindeki statü oluşudur. Çalışan kadınların ailede ve toplumdaki statüsünde ciddi bir değişim olmazken, kamu otoritelerinde olumlu bir değişim olmaktadır. Kooperatifçilik hem çalışan kadınlar hem de ev hanımları için kamu kurumlarında bir statü kazandırmaktadır. Mevcut bir kariyere sahip olanların üzerinden yapılan bir çalışmada bu bulguyla paralellik göstermektedir. Kamu kurumlarında veya özel sektörde mevcut bir kariyere sahip olanların sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yapımlarındaki nedenlerin başında “çevre edinme ve nüfuz alanını genişletme” gelmektedir. Diğer gerekçeler sırasıyla “farklı tecrübeler elde etme ve öğrenme”, “toplumsal sorunlara karşı duyarlılık”, “iş yaşamındaki monotonluğu azaltmak” ve “toplumsal saygınlık ve statü kazanma” olmuştur (Özdaşlı, Arslan, 2009). Bu çalışmanın bulguları da mevcut kariyeri olanların çevre ve statü arayışlarının kadın kooperatiflerindeki gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada Ticaret Bakanlığı’nın, valiliklerin kadın kooperatiflerini önemsemesinin etkisinin büyük olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kamu kurumlarındaki statü kazanımının topluma ve aileye yansıtacağı da muhakkaktır. Bir diğer ifadeyle, kamu kurumları nezdindeki statü ve itibar, kadının aile ve toplumdaki statüsünü de artıracak bir unsurdur. Bu kurumların kadını ve emeğini ciddiye alması, üretim ve ticaretini kolaylaştırması, temsil gücünü artırması, kadının özgüvenini ve toplumdaki saygınlığını doğrudan etkilemektedir.

4.6. Ailedeki Statüde Değişim

Görüşmecilerin ailedeki statü değişim sorusuna cevapları iki farklı şekilde olmuştur. Kooperatif faaliyetleri görüşmecilerin ailedeki statülerinde ya olumlu bir değişime sebep olmuş ya da herhangi bir etkisi olmamıştır. Kooperatifçilik sonrası ailedeki statüsünde olumsuz değişim yaşayan olmamıştır. Büyük oranda kooperatifçilik ailedeki statüyü olumlu olarak değiştirmiştir. Bu bulgu, kadınların üretim ve iş hayatında yer almasının ailedeki itibarını artırdığını

açıkça göstermektedir. Ancak bazı katılımcılar ailedeki statülerinde bir değişim olmadığı söylemiştir. “Kooperatiften önce ekonomik özgürlüğüm olduğu için bu süreçte ailedeki statüm değişmedi”, “ben zaten üretip para kazanan bir insandım. Bunun saygınlığını da eşim ve çocuklarımda hissediyordum. Kooperatifçilikle bende değişen bir şey olmadı ama kooperatifte yer alan ev hanımı kadınlarımızda bu statü artışını gözlemliyorum” şeklindeki ifadeler ailedeki statüsünün değişmediğini beyan eden katılımcılara aittir. Az sayıdaki katılımcıya ait olan bu bulgulara göre de kooperatifçiliğin ailedeki statüyü etkilemediğini söylemek yanlış olur. Kooperatifçilik sonrası ailedeki statülerinin değişmiyor oluşu bir kadın kooperatifinin sunduğu, para kazanma, üretme, evin dışında faydalı olma gibi eylemleri kooperatifte yer almadan önce de deneyimlemiş olmalarıdır. Dolayısıyla ailedeki statü kazanımı öncesinden sağlanmıştı. Bu noktada genele bakıldığında kooperatifçiliğin istisnasız ailede statü artışını sağladığını söylemek doğru olacaktır. “Daha çok üreten bir anne var çocuklarının karşılarında” veya “Anne statün oldu diye esprili bir şekilde söylüyorlar” ifadelerinden ev dışında da fayda sağlayıp üreten anne olmanın çocukların gözündeki anne itibarını etkilediğini görüyoruz.

Bir başka görüşmecinin ifadesi de bu görüşleri destekler nitelikte; “ev işlerinin dışında da boş duran bir insan değildim ama elle tutulur gözle görülür somut bir şeyler yapmak, başarılı olmak evde taktir görmeyi sağlıyor”. Kadının sadece anne rolüne indirgemenen, üretimin farklı alanlarında yer almasının eş ve annelik rolünü de güçlendirdiğini, diğer rollerini de beslediğini görüyoruz. Kadının emeğinin toplumda karşılık bulmasının ailesi tarafından başarı olarak görüldüğünü de görüşmecinin şu ifadesinden anlıyoruz; “eşin inanıyor sana, en yakının, akrabaları, çevren, komşun ve çocukların bir şeyler başardığını söylüyor”.

Bir nevi informal eğitim kurumu vazifesi gören kooperatifler kadına yeni yetenekler kazandırmakta, mevcut kazanımlarını ilerletmesini sağlamakta ve emeğini bir nebze de olsa üretime dönüştürmesini sağlamaktadır. “Üreten kadın her zaman güçlü kalır ve kendini güçlü hisseder, evinde de bu hissedilir” diyen katılımcı beyanı da kadının emeğinin ve üretiminin ailesinde mutlaka karşılık bulunduğunu göstermektedir. Ailede saygınlığı olan kadının ev içi kararlarda daha etkili olacak, eğitimi ve tecrübesi değer olacaktır. Yüksek eğitilmiş kadınların aile içi karar vermede daha etkin oldukları tespit edilmiştir (Erbil ve Pasinlioğlu, 2004). Kadının hayatı boyunca en uzun süre içinde yaşadığı sosyal ortam olan aile içinde fikirlerinin kabul edilmesi, kararlara dahil edilmesi en önemli ve kalıcı statü kazanımı olacaktır. Özellikle de çocukları nezdinde eğitim

ve tecrübesinin değer görmesi, nesil farkının arttığı günümüz dünyasında kadın için çocuklarıyla iletişimi güçlendirecektir.

4.7. Kooperatifçilikten Memnuniyet

Türk toplumunda statü kapsamında bir kadın kooperatifinde çalışmanın memnuniyeti ve devam edip etmeme fikri sorulduğunda katılımcıların tamamına yakını memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar genel olarak statü kazanımı konusunda kooperatifçilikten memnun olduklarını belirtmektedirler. Ancak maddi beklentiler, çalışma ortakları, insan kaynağı gibi hususlarda memnun olmadıkları meseleleri önemle vurgulamışlardır. Çoğunluğun kooperatifçilikten memnun olduğunu ve devam etmek istediğini belirtmesi, kooperatifçiliğin kadının statüsü konusunda tatmin sağladığını göstermektedir. “Şu an kadın kooperatifi kurmak kolay, devlet vergi almıyor, kamu kurumları destekliyor ancak sürdürülebilirliği sağlamak zor, yine olsa yine denerdim ama motivasyon şart” şeklindeki katılımcı ifadesi ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak devamını sağlamanın zorluğuna değinmektedir. Bir başka katılımcının “kooperatifçiliğe devam etmeyi düşünüyorum ama maddi açıdan tatmin olmuyoruz, yeni biri almak istiyoruz, ücretsiz kimse kabul etmiyor” açıklamasından memnuniyetsiz olduğu konular olsa da, statü ve manevi tatmin olarak memnun olduğunu anlıyoruz. “Kooperatifte manevi yönden birçok karşılık aldık ama şu zor yanları da var. Üretiyoruz ama pazarımız yok. Satalım ki emeğimizin karşılığını alalım” ifadelerinden de maddi memnuniyetsizliğe neden olan işleyişteki aksaklıkları görmüş oluyoruz. Bu eksiklikler katılımcıların kooperatifçiliği devam ettirmesine mâni olmayan ancak memnuniyet derecelerini azaltan bu faktörler olarak karşımıza çıkıyor. Tüm bu bulgular ışığında bütüncül olarak değerlendirdiğimizde kadın kooperatiflerinin kadının statüsüne ve manevi tatminine yönelik olumlu bir katkı sağladığını, katılımcıların bu bakımdan aksaklıklara rağmen memnuniyet derecelerinin yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Bir diğer bakış açısıyla yaptığı işten memnun olması kişinin kendine güvenini mühim bir etkidir. Memnuniyet kişinin hem yaptığı işe hem de kendisine olan anlamı ve saygınlığı artıracaktır. Kooperatifte aksaklıklar olsa da memnun olarak çalışan kadınlar emeğinin değerini daha iyi bilecek ve yansıtacaktır. Bulunduğu pozisyonun ve ürettiklerinden kişinin memnun olması hem kendi statüsünü yükseltecek hem de bulunduğu konumun ve kurumun saygınlığını artıracaktır.

5. Sonuç

Bir toplum ancak bireylerinin tamamına yüklediği anlam kadar değer kazanabilir. Kadın, erkek, çocuk, yaşlı fark etmeksizin toplumu oluşturan tüm fertlerin toplumsal süreçlerdeki varlığının derecesi sosyal statüsünü belirleyecektir.

Toplumsal statüye dair farklılaşan iki yaklaşımdan biri olan Marksist düşüncede statü, mülk sahibi olma üzerinden okunan ekonomi temelli bir konumdur. Weber ve Parsons gibi sosyologlar statüyü çeşitli boyutlarda ele almaktadır. Eğitim, aile, soy, sosyal sermaye, meşru evlilik statü üzerinde etkili olan diğer faktörlerden bir kısmıdır.

Toplumda erkeğe göre dezavantajlı olan kadının sosyo-ekonomik durumunu güçlendirmek, devletin ve sivil yapıların politika ürettiği konuların başında gelmektedir. Bu doğrultuda ortaya konan, kamu otoritelerince desteklenen kadın kooperatifleri hem ekonomik olarak, istihdam ve üretim yeri hem de bir sosyalleşme mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının statüsünü kadın kooperatifleri üzerinden okumayı amaçlayan bu çalışma Weber'in statü yaklaşımı çerçevesinde bulgular elde etmiştir.

Kadın kooperatiflerinde yönetici, ortak veya çalışan olarak görev yapan 8 kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde kadın kooperatiflerinin genel olarak kadının toplumdaki, ailedeki ve kamu otoriteleri nezdindeki statüsünü güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Toplumdaki ve ailedeki statüsü artan kadınlar çoğunlukla kooperatif çalışması öncesinde mevcut bir kariyeri olmayan kadınlar olmuştur. Kamu veya özel sektörde çalışıp aynı zamanda da kooperatifçilik yapan kadınların aile ve toplumsal statüsünde ciddi bir olumlu değişim yaşanmazken kamu otoritelerindeki statüsünde anlamlı bir değişim gerçekleşmiştir.

Kadınların büyük çoğunluğu kooperatifçiliğe bilinçli bir

tercih olmaksızın, tavsiye veya bir teklifle başlamışlardır. Tamamına yakını da kooperatifçiliği sürdürme arzusunda. Statü arayışı maddi beklentiden çok manevi beklenti odaklı. Kooperatiften maddi geliri olmayan kadınlar bile kooperatifçilikten genel olarak memnun ve devam ettirmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç kooperatifçiliğin bir sosyalleşme mekânı yani güçlü bir toplumsal statü kazandırma aracı olarak görüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda kadın kooperatifleri kadınlara informal eğitim sunan bir öğrenme/ eğitim merkezleri olarak da işlev görmektedir. Kadınların sosyalleşmesini sağlayan kooperatifler aynı zamanda kendi içinde öğreten bir mekanizma olarak algılanmaktadır. Kooperatif çalışmalarına katılan kadınların psiko-sosyal durumlarının iyileştiği de bu çalışma verilerinde göze çarpan diğer nokta olmuştur. Kadınların statüsünün güçlenmesi odağından yaklaşan bu çalışma sonucunda kadın kooperatiflerinin çalışan kadınlara kamu otoritelerince güçlü bir statü sağladığı, öncesinde çalışmayan kadınlara hem ailelerinde hem toplumda hem de kamu otoritelerince olumlu bir statü kazandırdığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla son yıllarda kamu kurumları tarafından güçlü bir şekilde desteklenen kadın kooperatiflerine verilen destek ve ilginin anlamlı olduğu, kadınlar için kısa sürede etkisinin görüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mülakat ifadelerinden kooperatifçiliğin geliştirilmesi için iyileştirilmesi gereken birçok yönünün olduğu da ortaya çıkmaktadır. İnsan kaynağı, maddi gelir eksikliği, ürünlerin pazara ulaşamaması, ilişkilerin amatör olması, ekonomik olarak zayıf kalmaları gibi noktalar kadın kooperatiflerinin geliştirilmesinin vurgulandığı alanlar olmuştur. Bu alanda yapılacak farklı çalışmalar, kadın kooperatiflerinin başarılı bir şekilde devam etmesi için iyileştirilmelerine ve kadının statüsünün bütüncül olarak güçlendirilmesine öncülük edecektir.

Kaynakça

- Aykut, E. (2020). İfratla Tefrit Arasında Müslüman Osmanlı Kadınları ve Feminizm. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce- Feminizm içinde* (1. bs., C.1-10, C.10, ss.56-67). İstanbul: İletişim.
- Berktaş, F. (2010). Yeni Kimlik Arayışı, Eski Cinsel Düalizm: Peyami Safa’nın Romanlarında Toplumsal Cinsiyet. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9), 77-90.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar* (2. baskı.). İstanbul: İletişim.
- Creswell, J. W., Bütün, M. ve Demir, S. B. (2013). Nitel araştırma yöntemleri (3. bsk.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W., Bütün, M. ve Demir, S. B. (2016). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Emiroğlu, M. (2019). Kadın Kooperatifleri. 12 Şubat 2024 tarihinde [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf)
- Ereş, F. (2006). Türkiye de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(19). <https://ave-sis.gazi.edu.tr/yayin/9ce41e60-e89b-45c6-828c-52c52bd4a75a/turkiye-de-kadinin-statusu-ve-yansimalari>
- Erbil, N., & Pasinlioğlu, T. (2004). Kadının ailede karar vermeye etkisi.
- Fichter, J. H. (2019). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Zeynep Mercan, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gök, A. G. ve Öztürk, M. S. (2024). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri Üzerine Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 8(1), 56-75. doi:10.31200/makuubd.1438482
- Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social science & medicine*, 292, 114523
- Karayel Bilbil, E. ve Polat, A. F. (2021). Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarında Gerçekleştirilen İletişim Faaliyetleri. *Selçuk İletişim*, 14(1), 336-362. doi:10.18094/josc.776538
- Kurtege Sefer, B. (2024). Kırsal Kalkınmada Kadın Emegi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Kooperatifleri. *Çalışma ve Toplum*, 1(80), 93-126. doi:10.54752/ct.1421764
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sarfo, J. O., Debrah, T., Gbordzoe, N. I., Afful, W. T., & Obeng, P. (2021). Qualitative research designs, sample size and saturation: is enough always enough. *Journal of Advocacy, Research and Education*, 8(3), 60-65.
- Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1174-1208. doi:10.54752/ct.1280833
- Parsons, T. (1970). Equality and Inequality in Modern Society, or Social Stratification Revisited. *Sociological Inquiry*, 40(2).
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (t.y.-a). Kooperatifçilik & Kadın Kooperatifçiliği. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e-02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf>
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2024). Kadın Kooperatifleri. [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b-876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b-876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf) adresinden erişildi.
- Toprak, H. K. (2019). “Asrı” ve “Hür” Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın Kimliğinin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum*, 9(3), 41-65.
- Turner, B. S. (2000). *Statü*. (K. İnal, Çev.) (1. bs.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (L. Boyacı, Çev.) Yarın (1. bsk.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin (Gnşlm. 10. bsk.). Ankara: Seçkin.